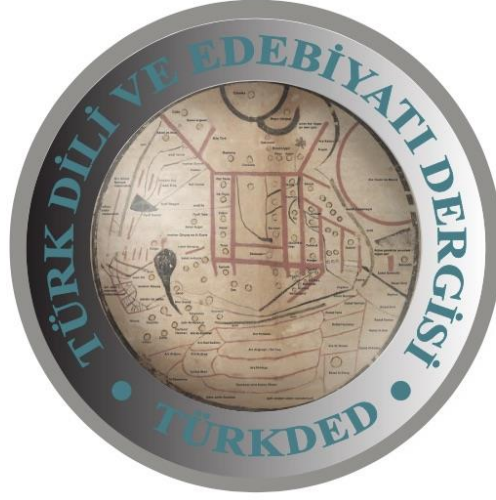

SON DÖNEM MUSİKİŞİNAS ŞAİRLERİNDEN ENDERUNLU ŞEMSÎ VE DİVAN'INDAN ÖRNEKLER

ENDERUNLU ŞEMSÎ, ONE OF THE LATE PERİOD MUSİCİAN-POETS, AND
EXAMPLES FROM HİS POEMS

MUSTAFA ERDOĞAN

Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Türk
Dili ve Edebiyatı Bölümü

*Prof. Dr., Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social
Sciences, Department of Turkish Language and Literature, merdogan@aybu.edu.tr*

 <https://orcid.org/0000-0002-0760-3571>

HİLAL YAĞMUR

Bağımsız Araştırmacı, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü

*Independent Researcher, Department of Turkish Language and Literature,
hyagmur1987@gmail.com*

 <https://orcid.org/0009-0001-4372-6448>

Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi-Journal of Turkish Language and Literature
TÜRKDED-11, Aralık -December 2025 Rize

Makale Türü-Article Types : Araştırma Makalesi-Research Article

Geliş Tarihi-Received Date : 02.11.2025

Kabul Tarihi-Accepted Date : 25.12.2025

Sayfa-Pages:102-131

Atıf/Citation: Erdoğan, Mustafa; Yağmur, Hilal (2025), “Son Dönem Musikişinas Şairlerinden Enderunlu Şemsî ve Şiirlerinden Örnekler” *Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 6/2: 102-131.

SON DÖNEM MUSİKİŞİNAS ŞAİRLERİNDEN ENDERUNLU ŞEMSÎ VE ŞİİRLERİNDEN ÖRNEKLER

Mustafa ERDOĞAN
Hilal YAĞMUR

Özet

Bu yazıda daha önce hakkında hiçbir yayına rastlanmayan Enderunlu Şemsî'nin hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulmuş, ayrıca *Divan*'ı tanıtılarak şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Kaynaklarda Şemsî, Şemsî Bey ve Şemsî Ağa şeklinde anılan şair Şemsî XIX. asrın musikişinas şairlerindendir. Kesin olmamakla birlikte 1790 yılı civarında doğduğu anlaşılmaktadır. İstanbullu olan Şemsî kaynaklarda geçmeyen bir tarihte Enderun'a alınmış, Seferli Odası'nda iken 1824'te terfî ettirilerek çuhadarlığa yükseltilmiştir. Şemsî Ağa daha sonra âşıkâne vadide söylediği gazellerle saray çevresinde epeyce tanınmış, odalardaki fasıllara sazla katılmış, çalıp çağırmış ve bu husus padişahın kulağına gidince huzurda da çalması için irade buyurulmuştur. Bunun üzerine 29 Kasım 1824 Pazartesi gecesi padişah II. Mahmud'un huzuruna çıkan Şemsî, gecenin üçte ikisinde beş on çeşit gazel, destan gibi eserler okumuş ve saz çalmıştır. Padişahın iltifatına mazhar olan Şemsî, silahdâr-ı zülfikâra çakırsalanlığa lâıyk görülerek derecesi de yükseltilmiştir. 1827/1828'de Şemsî çakırsalanlık hizmetine ehliyeti kalmadığı gerekçesiyle silahdar dairesinden çıkarılmıştır. 1843'te çerağ edilip saraydan çıkarılan Şemsî gâh kahvehane, gâh meyhane köşelerinde hânendelik eylemiş ve muhtemelen 1845'te vefat etmiştir. Kaynaklarda musikişinaslığı övülen Şemsî'nin orta halli bir şair olduğu belirtilmektedir. Şairin bilinen ve elde olan tek eseri *Divan*'ıdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde yazma halinde olan *Şemsî Divanı*'nda 1 tercî-bend, 1 terkîb-bend, 5 tesdîs, 2 müseddes, 2 muhammes, 2 tahmîs, 2 murabba ve 67 gazel olmak üzere toplam 82 manzume bulunmaktadır. Daha ziyade aşk konulu olan bu manzumeler içinde 2 münâcât, 2 naat da yer almaktadır. Ayrıca diğer manzumelerde de zaman zaman dînî-tasavvufî unsurlara rastlanmaktadır. Bütün manzumeleri Türkçe olan Şemsî, şiirlerinde sade sayılabilecek bir dil ve üslûp kullanmıştır. Şemsî'nin şiirleri içinde bilhassa Klasik Türk Edebiyatı'nın XIX. asırdaki zihniyet değişimini gösteren ilginç örnekler bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: XIX. Yüzyıl Klasik Türk Edebiyatı, Enderun, Şemsî, Şemsî Divanı.

ENDERUNLU ŞEMSÎ, ONE OF THE LATE PERIOD MUSİCİAN-POETS, AND EXAMPLES FROM HIS POEMS

Abstract

This article focuses on the life and literary personality of Enderunlu Şemsî, about whom no previous publications have been found, and also introduces his *Divan*, presenting examples from his poems. The poet Şemsî, referred to in sources as Şemsî, Şemsî Bey, and Şemsî Ağa, is

one of the musical poets of the 19th century. Although not certain, it is understood that he was born around 1790. A native of Istanbul, Şemsî was admitted to Enderun at an unknown date and was promoted to the rank of çuhadar in 1824 while in the Seferli Odası. Şemsî Ağa later became quite well known in the palace circles for the ghazals he recited in the ashikane valley, participated in the musical sessions in the chambers with his saz, played and sang, and when this reached the sultan's ears, he was ordered to play in his presence. Accordingly, on the night of Monday, 29 November 1824, Şemsî appeared before Sultan Mahmud II and recited five or ten different ghazals and epics while playing the saz until two-thirds of the night had passed. Şemsî, who received the sultan's praise, was deemed worthy of the rank of silahdar-ı zülfikar çakırsalan and was promoted. In 1827/1828, Şemsî was dismissed from the silahdar's office on the grounds that he was no longer qualified for the position of çakırsalan. In 1843, Şemsî was dismissed from the palace and spent his time singing in coffee houses and taverns, probably passing away in 1845. Sources praise Şemsî's musicality and note that he was a moderately accomplished poet. The poet's only known and extant work is his Divan. The Şemsî Divan, which is in manuscript form at the Istanbul University Library, contains a total of 82 poems, including 1 tercî-bend, 1 terkîb-bend, 5 tesdîs, 2 müseddes, 2 muhammes, 2 tahmîs, 2 murabba, and 67 ghazals. Among these poems, which are mostly in the style of love poetry, there are also 1 müacat and 2 naat. In addition, religious and Sufi elements are occasionally found in other poems. All of Şemsî's poems are in Turkish, and he uses a language and style that can be considered simple in his poetry. Şemsî's poems contain interesting examples that particularly reflect the change in mentality in Classical Turkish Literature in the 19th century.

Key Words: 19th Century Classical Turkish Literature, Enderun, Şemsî, The Divan of Şemsî.

Giriş

XIX. yüzyıl bir anlamda Müslüman ve Türkler açısından en uzun yüzyıldır. Önceki yüzyıllardan tevarüs eden sıkıntılara bu asırda yenileri eklenmiş; savaşlar, isyanlar, ihanetler, göçler, zulümler, yokluklar Osmanlı insanının belini daha da çok bükmüş, tabiri caizse Osmanlı insanı kısmen vatan ve can derdine düşmüştür. Diğer taraftan bu dönem, Osmanlı'nın birçok açıdan değiştiği, yönünü neredeyse tamamen Batı'ya döndüğü bir devirdir. Zihniyetin, çevrenin, insanın, zevkin ve estetik anlayışının değiştiği bir dönemde edebiyatın da değişmesi kaçınılmazdır. Batı edebiyatının etkisiyle yeni bir edebiyatın, yeni türlerin ortaya çıkıp geliştiği bu dönemde, bazı şairler de geleneği devam ettirmeye, klasik tarzda şiirler söylemeye çalışmışlardır. Yenişehirli Avnî, Keçeci-zâde İzzet Molla, Enderunlu Vasıf ve Fazıl gibi meşhur bazı isimler bilinmekte ise de bu tarzda şiir söyleyen birçok isim hâlâ meçhul durumdadır. Dolayısıyla bu asır divan şairleriyle ilgili bilgi ve değerlendirmelerin de kısmen dağınık ve yetersiz bir tarzda olduğu söylenebilir. Bu dönemde şair sayısındaki artış devam ederken, şairlerin edebî seviyeleri hakkında aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Encümen-i Şuara örneğinde olduğu gibi, bu yüzyılın bazı şairlerinin daha çok önceki yüzyıllarda yaşamış şairlerin eserlerini örnek aldıkları ve divan edebiyatını tekrar canlandırmaya çalıştıkları, ancak bu konuda çok da başarılı olamadıkları görülmektedir. Bu asırda geleneksel tarzda şiir söylemeye çalışan, ama bugüne kadar üzerinde hiçbir bilimsel çalışma yapılmamış isimlerden biri de Şemsî'dir. Şemsî, tarihî kaynaklarda daha çok musikişinas kimliğiyle öne çıkarılmıştır. Şairin, yaşadığı dönemde şiirlerinden ziyade şarkılarıyla öne çıkmasına karşın bugün için yalnızca bir şarkısı elde bulunmaktadır. Bu çalışmada öncelikle Şemsî'nin hayatı ve edebî kişiliği üzerinde durulmuş, ardından “*Şemsî Divanı*” şekil ve muhteva açısından incelenmiştir. Daha sonra da eserin elde tek nüshası bulunan gayr-ı mürettep ve nâ-tamâm olan *Şemsî Divanı*'ndan seçilen örnek manzumeler yazıya eklenmiştir.

1. Şemsî'nin Hayatı, Eseri ve Edebî Kişiliği

1.1. Hayatı: Şairin mahlası Şemsî'dir. Eserinin başlangıcında, 1b'de "Dîvân-ı Şemsî..." kaydı bulunduğu gibi, ayrıca divanın içindeki 82 manzumenin üçü hariç diğerlerinde Şemsî mahlasının kullanıldığı görülmektedir. Kalan üç manzumenin ikisinde nâ-tamâm olması sebebiyle mahlas beyti bulunmamaktadır. Bir manzume ise nüsha sondan eksik olduğu için mahlassızdır. Şairin adı, *Hâtimetü'l-Eş'âr* ve *Hoş Sadâ*'da "Şemsî Bey", *Âyine-i Derûn* ve *Sicill-i Osmanî*'de "Şemseddin Bey", *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*'de "Şair Şemsî Ağa" olarak kayıtlıdır. Şairin İstanbul doğumlu oluşuyla "*Şemsî-i İstanbulî*", eğitimini Enderun'da alması sebebiyle de "*Şemsî-i Enderûnî*" olarak anıldığı belirtilmektedir (Çiftçi 1996: 246; İnal 1958: 270; Mehmed Süreyya 1996: 5/1578; Kolektif 1998: 8/133; Tuman 2001: 499; Köç 2013: 100; Eliaçık, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü [TEİS] 2014; Hafız Hızır İlyas Ağa 2016: 357).

Şemsî-i İstanbulî şeklindeki adlandırmadan da anlaşılacağı üzere şair, İstanbulludur. Bu bilgi, şairin adının tespit edildiği eserlerde ortak olarak tekrar edilmektedir. Şairin doğum tarihi hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Yalnız İbnülemin (İnal 1958: 271), şairin vefat ettiği yıl olan 1845'te "*elli beş yaşlarında*" olduğunu belirtmiştir. Buna göre şair 1790 yılı civarında doğmuş olmalıdır. Yine şaire Şemsî-i Enderûnî denilmesinden de anlaşılacağı üzere, Şemsî eğitimini Enderun'da almıştır. Kaynaklar, onun Enderun'da yetiştiği ve hânende olduğu konusunda hemfikirdir¹. Enderun'da yetişmiş meşhur kimseler hakkında kısa bilgilerin listelendiği *Âyine-i Derûn* adlı eserde Şemsî, şair ve musikişinas olarak kaydedilmiştir (Abdülâtîf yazma: 86b). *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*'de (Hafız Hızır İlyas Ağa 2016: 357), *Hoş Sada* (İnal 1958: 270) ve *Fatin Tezkiresi* (Çiftçi 1996: 246)'nde şairin aynı zamanda sâzende de olduğu kaydedilmiştir². Yine İbnülemin, şairin "Üçüncü Selim zamanında Enderun'a alınmış ve bir müddet sonra sâzendegân zümresine ithal edilmiş" olduğunu belirtmiştir (İnal 1958: 270).

Bu noktada konuyla ilgili bir eserden ve bu eserdeki Şemsî ile ilgili notlardan da bahsetmek faydalı olacaktır. 1831 yılında çerağ edilinceye kadar 20 yılı aşkın bir süre Enderun'da bulunan Hâfız Hızır İlyas Ağa sarayda bulunduğu zaman tuttuğu notlarını daha sonra düzenleyerek *Letâif-i Vekâyi-i Enderuniyye* ismiyle bir kitap hâline getirmiştir. Hatırat-vekâyi-name türünün bir örneği olan bu eserde yazar; bizzat gördüğü, yaşadığı, kimi yerde ise başkalarından duyduğu olayları anlatmaktadır. Daha ziyade Sultan II. Mahmud döneminde yaşanan olayları anlatan eser; divan edebiyatının son dönemine ve Enderunlu Vâsıf, Keçeci-zâde İzzet Molla gibi bazı divan şairlerinin hayatlarına da ışık tutacak niteliktedir. Bu bağlamda adı geçen eserde "Şair Şemsî Ağa" diye bahsedilen Şemsî ile ilgili de bilgiler bulunmaktadır. Bunlardan ilki 1240/1824-1825 yılı olayları arasında geçmektedir. Bazı ağaların terfi ettirilmesi anlatılırken şunlar nakledilmektedir: "... (ikinci lala) oradan seferli odasına serî'an sür'at ve başına biriktikleri gibi pusulayı okumaya mübâşeret ve oradaki çuhadar olanların en eskisi bulunan şair Şemsî'den bed' ile mâ-dûnunda bulunan Sarıkçı Ahmed Ağa'yı ve ... Ahmed Efendi'yi çuhadarlık ile mesrûr eylediklerini kendilerine işaret ve çuhadarlara mahsus olan kıyafete girmesini cümlesine işaret edince, defter-i mu'tebere tahrîr ve ba'dehu üç odadan on sekizini de alıp Hırka-i şerîf kapısının önünde Başçuhadar Bekir Efendi'nin elini öptürttüğü sahâif-i *Letâif-i Vekâyi*'e tastîr olundu." (Hâfız Hızır İlyas Ağa 2016: 356). Bu ifadeden Şemsî'nin 1240/1824 yılında Enderun'da Seferli Odası'nda iken terfi ettirilerek çuhadarlığa yükseltildiği anlaşılmaktadır. Aynı eserin ilerleyen sayfalarında Şemsî için ayrı bir başlık açılmış ve şairle ilgili daha geniş malumat verilmiştir. Buna göre "Çakırsâlân-ı Silahdârî Şuden-i Şair Şemsî Ağa" (Şair Şemsî Ağa'nın Silahdar Çakırsalanı Olması) başlığı altında Şemsî ile ilgili şu bilgiler verilmektedir:

¹ Eliaçık (2014) buna ayrıntı katarak şairin eğitimini Enderûn-ı Humâyûn'a bağlı "Kılâr-ı Hâssa"da tamamladığını belirtirse de bunun doğru olmadığı, *Letâif-i Vekâyi-i Enderuniyye*'deki "... seferli odası ağalarından şair Şemsî..." ifadesinden açıkça anlaşılmaktadır. Bk. (Hâfız Hızır İlyas Ağa 2016: 357).

² Şemsî'nin musiki ile ilgisi kaynaklarda açıkça belirtilmekle birlikte, Avni Erdemir tarafından yazılan *Anadolu Sahası Musikişinas Divan Şairleri* isimli kitapta Şemsî'nin ismine rastlanamamıştır (Ankara 1999).

“Beş on gün mukaddem, hil’at-ı çuhadârî ile kâmet-i liyâkati tezyîn ve hıdmet-i tâc-dârî ile râyet ve dirâyeti tahsîn olunan Seferli Odası ağalarından Şair Şemsî, vâdî-i âşıkâne, nâdî-i şâirânede gazel-i mübtezellerini çalıp çağırmakta hayli sît u sadâ peydâ ve odalarda olan ufak tefek fasıllara bu da saz ile karıştığı resîde-i sem’-i bâlâ olunca, huzûr-ı müstecvibü’s-sürûrda dahi çalmasına irade-i seniyye sudûr ve işbu Rebiülâhîrin yedinci pazartesi gicesi dâhil-i huzûr-ı pertev-nüşûr olup sülûs-i leyle-i âhire kadar şair-i mezbûr beş on nevi gazel ve dâsitân gibi şeyler okuyarak saz çaldığı manzûr-ı şâh-ı mansûr oldukta...” (Hâfız Hızır İlyas Ağa 2016: 357)

Bu ifadelerle göre Şemsî Ağa âşıkâne vadide söylediği gazellerle saray çevresinde epeyce tanınmış, odalardaki fasıllara sazla katılmış, çalıp çağırılmış ve bu husus padişahın kulağına gidince huzurda da çalması için irade buyurulmuştur. Bunun üzerine 7 Rebiülâhîr pazartesi (29 Kasım 1824) gecesi padişah huzuruna çıkan Şemsî, gecenin üçte ikisinde beş on çeşit gazel, destan gibi eserler okumuş ve saz çalmıştır. Ardından padişahın, başağaya latifeyele “İşbu güne fesâhat ve belâgat üzre nazm olunmuş eş’âr-ı âb-dârı mecmûânıza kaydetmeniz daha ziyâde kadr-şinâslığınız zâhir ü âşikâr olurdu” demesi şairin daha çok gururlanmasına sebep olmuş, ayrıca silâhdâr-ı zülfikâra çakırsalanlığa lâıyk görülerek derecesi de yükseltilmiştir. *Letâif* yazarı Hâfız Hızır İlyas Ağa, o gece nöbetçi olmasından dolayı yaşananlara bizzat şahit olduğunu, hatta okunan gazellerin bir kısmını ezberlediğini ve daha sonra eserine yazdığını söylemektedir. Nitekim bu satırlardan sonra “Gazel-i Meşhûr-ı Şâir-i Mezbûr” başlığı altında Şemsî’nin beş bentlik bir müzdeviç muhammesi yazılmıştır. (Hâfız Hızır İlyas Ağa 2016: 357, 360). Bu manzume, Şemsî’nin elimizde bulunan şiirleri arasında kayıtlı değildir. Aynı kitapta Şemsî ile ilgili son bir not daha bulunmaktadır. 1243/1827-1828 yılı olayları arasında kayıtlı bulunan bu notta, Seferli’de sâkin Şair Şemsî’nin diğer iki ağayla birlikte çakırsalanlık hizmetine ehliyetleri kalmadığı gerekçesiyle silâhdar dairesinden çıkarıldıkları belirtilmiştir. (Hâfız Hızır İlyas Ağa 2016: 472).

Sonuç olarak bu kayıtlardan şair Şemsî’nin 1824’ten önce Enderun’a girdiği, Seferli Koğuşu’nda önce çuhadar olarak daha sonra da çakırsâlân-ı silâhdârî olarak görev yaptığı, bir ara şiirleri ve sazıyla epeyce meşhur olup 29 Kasım 1824 gecesi padişah huzuruna çıkıp saz çalma ve şiir okuma şansını yakaladığı bundan sonra derecesinin yükseltildiği, ancak 1827-1828’de çakırsalanlık hizmetinden ve silâhdar dairesinden çıkartıldığı anlaşılmaktadır. Yine de bu bilgiler bize Şemsî’nin Enderun’a giriş ve çıkış tarihlerini vermemektedir.

Eliaçık (2014), şair hakkında “muhtemelen 1826’da Yeniçeriliğin lağvı esnasında birçok meslektaş gibi kendisinin de saraydan uzaklaştırıldığı tahmin edilmektedir” demektedir ise de yukarıda verilen bilgilerden bunun doğru olmadığı anlaşılmaktadır. Bu konuda İbnülemin “1834’te çerağ edilip kendi eseri olan

Âb ü hâkinde var âsâr-ı ferah mey-kedenin

Kim ki endûh ile ‘azm itse meserretle döner

medlûlünce gâh kahvehane, gâh meyhane köşelerinde hânendelik eylemiş”tir, demektedir (İnal 1958: 270-271). Buradan şair Şemsî’nin on yıldan fazla Enderun’da kalmış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Âyîne-i Derûn’da şairin vefat tarihi olarak Ramazan 1169 (Mayıs-Haziran 1756) tarihi kayıtlıdır (Abdüllatif yazma: 87a). Bu tarihte bir yanlışlık olduğu açıktır. 1269 olması gerektiği düşünülse bile miladî Haziran/Temmuz 1853 tarihine karşılık gelmektedir. *Hoş Sada*’da ve *Tuhfe-i Nâilî*’de 1262/1845, *Sicill-i Osmânî*’de ve muhtemelen ondan hareketle Eliaçık’ta ölüm tarihi olarak 1262/1846 yılı verilmektedir. (İnal 1958: 271; Tuman 2001: 499; Mehmed Süreyya 1996: 5/1578; Eliaçık TEİS 2014).

Şairin nereye defnedildiği hakkında kaynaklarda herhangi bir malumat bulunmamaktadır.

1.2. Eseri: *Tuhfe-i Nâilî*'de de söylendiği gibi (Tuman 2001: 499) Şemsî'nin bilinen tek eseri *Divan*'ıdır. İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi numara 2805'te gösterilen eserin kaydı, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*'ne de eklenmiştir (1977-1998: 8/133). Eliaçık ise *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*'nde yazdığı Şemsî maddesinde “*Eseri olduğuna dair bir bilgi yoktur*” ifadesini kullanmıştır (Eliaçık, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü [TEİS] 2014). Taranan diğer kaynaklarda şairin bu *Divan*'ından yahut başka bir eserinden bahsedilmemiştir.

1.2.1. Divanı: *Tuhfe-i Nailî*'de İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi kataloğunda 2805 numaralı kayıtlı olarak gösterilen *Şemsî Divanı*, bugün aynı katalogta nekty02805/01 demirbaş numarasıyla kayıtlı bulunmaktadır³. Çeşitli şairlere ait manzumelerin yer aldığı bir mecmua niteliğindeki bu yazma, 243x168-156x87 mm. ölçüsündedir. Cildinin sırtı ve kenarları bordo meşin ve üzeri ebru kâğıt kaplıdır. Yazma toplam 49 yapraktır. Bahsi geçen divan, kütüphane kaydında da belirtildiği üzere 23b'de bitmektedir. Hem mecmua hem de *Şemsî Divanı* sondan eksiktir. Çift sütuna 19 satır hâlinde yazılan eserin kâğıdı, âharlı ve suyolu filigranlıdır. Rık'a yazıyla yazılan mecmuada söz başları kırmızıdır.

Baş: Dīvān-ı Şemsî Tercî'-bend-i Mu'aşşer

Ey beni derd ü belāya düşüren gönçe-i nāz
Eyledim çāk-i girībān ile ben 'arz-ı niyāz (1b)

Sonu: Dil-i dīvānem anıñ zülfine bend olmuş iken (23b)

Mürettep ve tam olmadığı görülen *Şemsî Divanı*'nda toplam 82 manzume bulunmaktadır. *Şemsî Divanı*'ndaki manzumelerin bazen “tercî'-bend, terkîb-bend, tesdîs, müseddes, muhammes, tahmîs, murabba ve gazel” gibi şekillerine göre, bazen “na't” gibi türüne göre, bazen “müşterek” ve “nazîre” gibi oluşturulma şekline göre, bazen ise “hevâî” gibi tamamen şairin kendi verdiği bir isimle başlıklandırıldığı görülmektedir. 32. gazelde olduğu gibi bazı manzumelerin nazîre olduğu belirtilirken, 35. gazelde olduğu gibi nazîre olduğu tahmin edilen bazı şiirlere ise “gazel” başlığı konulmuştur.

1.2.2. Şemsî Divanı'nda Şekil ve Muhteva

1.2.2.1. Nazım Şekilleri:

Şemsî Divanı'nda 1 tercî-bend, 1 terkîb-bend, 5 tesdîs, 2 müseddes, 2 muhammes, 2 tahmîs, 2 murabba ve 67 gazel olmak üzere toplam 82 manzume bulunmaktadır. Anlaşıldığı üzere *Divan*'ın elde bulunan kısmında yalnız musammat ve gazeller bulunmaktadır. Kaside, kıt'a, rubai gibi nazım şekilleri bulunmamaktadır. *Divan*'daki ilk tesdîs, Fehîm-i Kadîm'in terkib-bendi temel alınarak oluşturulmuştur. İkinci tesdîste Şemsî'den başka mahlas tespit edilmemiştir. *Divan*'da sekizinci sırada yer alan beş bendlik tahmis, Tokatlı Nûrî'nin manzumesinden hareketle söylenmiştir. Ardından gelen tesdîs ise Âgâh adlı şairin bir gazelinin, birinci beytinden yola çıkılarak oluşturulmuştur. Yine ardından gelen diğer tesdîs de Nahîfî'nin bir gazelinin ikinci mısraı temel alınarak, on birinci sırada yer alan tesdîs Dâniş'in bir beytinden hareketle söylenmiştir. *Divan*'daki diğer tahmîste ise Hoca Neş'et'e ait bir gazelden hareket edilmiştir. *Divan*'da ayrıca Şemsî ile Sâkîb'in birlikte söyledikleri bir gazel de bulunmaktadır (vr. 21b-22a; G. 56). Gazellerin revî harflerine göre dağılımı şu şekildedir:

³ Eser, kütüphanenin genel ağıdaki kataloğunda yanlışlıkla “Divan-ı Şemsî Paşa” adıyla kaydedilmiştir. Bk. https://katalog.istanbul.edu.tr/client/tr_TR/default_tr/search/results?qu=02805&qf=ITYPE%09Materyal+T%C3%BBCr%C3%BC%091%3AYAZMA%09T%C3%BCrk%C3%A7e+Yazma+Eser (ET: 03.11.2024)

ا	9	ح	1	ش	1	م	5
ب	5	خ	1	ص	1	ن	11
ت	3	د	2	ف	1	و	1
ث	1	ر	8	ق	3	ه	6
ج	1	ز	2	ك	2	ى	4

1.2.2.2. Ahenk Unsurları:

1.2.2.2.1. Vezin: *Şemsî Divanı*'nda yer alan manzumelerin ikisinde (G 38, 54) hece vezni, geriye kalan 80 manzumede aruz vezni kullanılmıştır. Kullanılan vezinler ve kullanım sayıları şu şekildedir:

Bahirler	Kalıplar	Tercî -bend	Terkîb- bend	Tesdis	Müseddes	Muhammes	Tahmis	Murabba	Gazel	Toplam
Remel	fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlün	1	1	4	2	-	1	1	21	31
Remel	fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlâtün fâ'îlün	-	-	-	-	1	1	-	10	12
Hezec	mef'ûlü mefâ'ilü mefâ'ilü fe'ûlün	-	-	1	-	1	-	1	27	30
Hezec	mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün mefâ'ilün	-	-	-	-	-	-	-	7	7

Tablodan da anlaşılacağı üzere *Şemsî* şiirlerinde iki bahre ait dört farklı aruz kalıbını kullanmıştır. Bu bakımdan *Şemsî*'nin şiirleri vezin açısından bir çeşitlilik arz etmez. Burada dikkati çeken nokta, Türk şiirinde kullanım açısından biraz daha geride olan *mef'ûlü* ile başlayan kalıbın, en çok kullanılan kalıplar arasında bulunan *fâ'îlâtün* ve *mefâ'ilün* kalıplarının önüne geçerek *Şemsî*'nin şiirlerinde en çok kullanılan ikinci kalıp olmasıdır.

Birçok şairin şiirinde olduğu gibi *Şemsî*'nin bazı manzumelerinde de vezin aksaklıkları bulunmaktadır. *Şemsî Divanı*'nda kimi zaman kelime eksikliği, kimi zaman ek fazlalığı gibi bazı sebeplerle veznin bozulduğu görülmektedir. Örneğin

İtdi ol gönçe bülbülüni hâra fedâ (10b)

şeklindeki mısra aslında “fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlâtün/fe'îlün” kalıbındadır. Ancak bu şekliyle vezne uymamaktadır; ancak ‘gönçe’ kelimesinden sonra, tamlamalı olarak ‘ter’ gibi bir kelime eklenirse vezin düzelmetedir. Yine

İtme baña ben çekemem nâz u edâ şimden girü (17a)

mısraında bu şekilde vezin bozulmaktadır. Ancak mısradaki atıf vavı çıkarılırsa veznin düzeldiği görülmektedir.

1.2.2.2.2. Redd-i Mısra: *Şemsî*'nin *Divan*'ındaki redd-i mısralar dikkati çekmektedir. Eserde 20 manzumede redd-i mısra kullanıldığı görülmektedir. *Şemsî*'nin manzumelerinin yaklaşık dörtte birinde redd-i mısra kullanmış olması onun aynı zamanda hanende olması, bugün elde olmasa da zamanında bestelerinin olmasından kaynaklı olabileceğini akla getirmektedir. Şair burada hem beğendiği ve vurgulamak istediği bir mısrayı tekrar etmiş, hem de şiirdeki musikiyi bir kere daha ön plana almıştır. *Şemsî Divanı*'ndaki redd-i mısraların geçiş

yerleri şu şekildedir: G 2-5, G 10-5, G 15-5, G 16-5, G 17-5, G 23-5, G 28-7, G 33-5, G 36-5, G 37-5, G 40-5, G 42-5, G 43-5, G 44-5, G 45-7, G 46-5, G 47-5, G 48-5, G 58-5, G 63-5.

1.2.2.3. Şemsî Divanı'nda Muhteva:

Şemsî Divanı'na işlenen konular açısından bakıldığında, eserin çok büyük bir kısmında aşk konusunun işlendiği görülmektedir. Divandaki 82 manzumeden 2'sinde münacat, 2'sinde naat konusu işlenmiştir. 1'i de şuhane denilebilecek bir tarzda yazılmıştır. Geriye kalan 77 manzumede aşk mevzuu işlenmiştir. Bu husus, Şemsî Divanı'nın türler açısından pek de zengin olmadığını göstermektedir.

1.2.2.3.1. Şemsî Divanı'nda Geçen Özel İsimler:

Mevlâ-Rab-Allâh-Ĥudâ:

Seni âgâh ide hâlimden efendim Mevlâ (2a)
Hâlimden efendim seni âgâh ide Mevlâ (11b)
'Aşkîñ ile sevdâlara düşdüm yine yâ Rab (11a)
Eyle ol şühûñ elinden beni âzâd yâ Rab (11b)
Düşdüm âteşlere yandım meded Allâh meded (13a)
Nice maḥlûḳ-ı Ĥudâ'sın 'acebâ ey dil-i zâr (15b)
Öldüm ey meh derdim efzûn itme Allâh 'aşkına (18b)
Raḥm it dil-i nâlânıma Allâh için olsun (19b)

Resûlullâh:

Güneh-kârım güneh-kârım şefâ'at yâ Resûla'llâh (17b)
Seniñ 'aşkıñ ile ben bî-mecâlim yâ Resûla'llâh (17b)

Hız. 'Ali:

Bende-i şâh-ı 'Ali'yim Zü'l-feḳâr'ımdan şakın (21a)

Ya 'kûb a.s.:

Ya 'kûb-şîfat ḥüznle giryân olur âḥîr (22b)

Loḳmân:

Ey cefâ-cû bulamaz derdime Loḳmân devâ (2a)

Ferhâd:

Kûh-sâr-ı ḡamıña bendeñi Ferhâd itdiñ (2b)

Ḳays-Mecnûn:

Ḳays-veş dillerde ey Leylî-veşim meşhûruñum
Seniñ derdiñ ile Mecnûn gibi âvâreyim bi'llâh (9b)
Mecnûn gibi 'aşḳla dîvânedir 'âşık (14b)
Meskeni Mecnûn-veş kühsâr dersen işte ben (16b)
Rûz şeb fîkr-i vişâliñ beni mecnûn itdi (21b)
Dâḡ-ı ḡurbet çekmede 'âşıklarıñ hep Ḳays-veş (23b)

Leylî:

Ḳays-veş dillerde ey Leylî-veşim meşhûruñum
Ey şaḳı leylâ benim meskenim oldu kûh-sâr (21b)

Cem:

Bir neş'e mi gördi 'acebâ cām-ı Cem'inden (19a)
Cām-ı Cem'i ben n'eyleyim ey sâḳi-i 'işret (20a)

1.2.2.3.2. Şemsî Divanı'nda Din ve Tasavvuf: *Şemsî Divanı*'nda yer alan 82 şiirden bu başlık altına alınabilecek olan, tüm beyitleri dinî-tasavvufî konulu yalnızca 5 manzume bulunmaktadır. Bu manzumelerden ikisi, “yâ Rab” redifli olup münâcât türündedir. Diğer ikisi naat türünde kaleme alınmış olup “yâ Resûla'llâh” rediflidir. Sonuncu manzume ise *Divan*'da 47. sırada yer alan gazeldir. Bu gazel aynı zamanda şair hakkında bilgi çıkarılabilen bir gazeldir. Bu manzumeler haricinde bazı beyitler de bu başlıkta değerlendirilmeye müsaittir.

Sekizinci sırada yer alan manzumede (11a) aşkın İlâhî olduğu, “‘Aşkîñ ile sevdâlara düşdüm yine yâ Rab” şeklindeki mısra da açıkça belirtilmiştir. İlk beyitte yer alan bu ibareden sonra şair/âşık, çeşitli vesilelerle Allah'a yalvardığı beyitlerini eklemiştir. Aynı redifteki dokuzuncu manzumede (11b) ise konu beşerî bir aşk olup, âşık yine Allah'a yalvarmakta, şikâyeti ona anlatmaktadır.

Otuz dokuzuncu manzumede (17b) yer alan ilk naatta şair/âşık, hatalarının çok olduğunu ve Hz. Muhammed'den şefaât istediğini, beş beyit içerisinde anlatmaktadır. Kırkinci manzume olan naatte ise (17b) şair/âşık, Resulullah'ın aşkıyla bitap düştüğünü anlatmakta ve şefaât istemektedir.

Yine kırk yedinci manzumede,

Câm-ı Cem'i ben n'eyleyim ey sâki-i 'işret

Mestiz ezeli 'aşkla ayık degiliz biz (20a)

şeklindeki beytinden de şairin İlâhî aşkı ifade ettiği anlaşılmaktadır. Manzumenin tamamına bakıldığında şair, kendisinin Allah'a lâyık bir kul olmadığını anlatmaktadır.

1.2.3. Dil ve Üslûp:

1.2.3.1. Dil: *Şemsî Divanı*'ndaki tüm manzumeler Türkçe olup, Arapça ve Farsça ancak kelime ve tamlama düzeyindedir. Nadiren de olsa dil açısından ağır, zorlama ifadelere yer verildiği görülmektedir. Bunlara örnek olarak; “Ey büt-i pâ-zede-i leşker-i âlüfte-meniş” (4a), “Egdirüp kec-revine bezm-i tarab-zâde fesi” (4b) şeklindeki mısralar yahut “Evvel ülfetdeñe tâ böyle eziyyet yoğ-idi” (4a) mısraındaki “ülfetdeñe” kelimesi gösterilebilir. Ancak bu yapılar oldukça sınırlıdır.

Ekler açısından ise metin, XIX. yüzyıla ait olması hasebiyle modern Türkiye Türkçesine yakın durumdadır. Bu bağlamda önceki yüzyıllarda yuvarlak ünlülü olarak değerlendirilen ilgi hal eki gibi bazı eklerin artık düz ünlülü hale geldiği görülmektedir. Ancak yüzyılına rağmen bazı ibarelerde ünlülerin hâlâ metinde yuvarlak ünlü ile yazıldığı görülmektedir. Bunlara örnek olarak şu ibareler gösterilebilir:

Çekdigim derd ü ezâyı *bilür* ancak Allâh (3a)

Lebden lebe n'olur *getüreydiñ* bir içim şu (13b)

Bilür mi kimse senden gayrı hâlim yâ Resûla'llâh (17b)

1.2.3.2. Deyimler: *Şemsî Divanı*'nda zaman zaman Türkçe deyimlerin kullanıldığı görülmektedir. Bu deyimler ve yerleri şu şekildedir:

Aklını al-: Bir şey birini düşünemeyecek bir duruma getirmek, çok şaşırtmak

'*Aqlımı aldı* benim sendeki hâlet cānā (10a)

Alup 'aqlım sen de mecnūn itme Allâh 'aşkına (18b)

'*Aqlımı alup* perîşān eyleme bî-merhāmet (21a)

'*Aqlım alup* ol zülf-i siyeh itdi perîşān (22b)

Aklını çel-: Niyetinden, kararından caydırmak; ayartmak, baştan çıkarmak.

Çerh-i gerdūn beni sersām idüp '*aqlım çeleli* (8a)

Aklını dağıt-: Gerekliği gibi düşünmemek

'Aqlım tağıdup pür-gazab etvār ile gitdi (6b)

'Aqlım tağıdan zülf-i perîşānıma mahşûş (14a)

Al kana boyan-: Yaralanmak; vurularak ölmek; şehit olmak

Al kana boyandı yine dāmānım efendim (20b)

Ayağına yüz sür-: Aşırı sevgi göstermek için yere eğilmek.

Pâyına yüz sürmek ister [bu] dil-i nālān seniñ (21a)

Başına dar ol-: Çok sıkılmak, büyük bir çaresizlik içinde kalmak

Ol mehiñ dünye olur başına ıar inşa'llāh (18b)

Bayram et-: Çok sevinmek

Cümle 'ālem gülerek zevk ile itdi bayrām (7a)

Beli bükül-: Yaşlılık yüzünden güçsüz kalmak, bir iş yapamayacak duruma düşmek.

Bükdi belimi bunca keder kalmadı şabrım (5b)

Seniñ fikriñ belim bükdi hidāyet yā Resūla'llāh (17b)

Bükdi belimi bunca keder kalmadı şabrım (22b)

Benzi kül gibi ol-: Yüzünden kan çekilmek, yüzü sararmak.

'Aks-i ruhsārıñı gördüm beñzim oldu kül gibi (15a)

Çalmadan oyna-: Çok keyifli ve sevinçli durumda bulunmak; bir işe çok hevesli görünmek

Ger bu bābda çalmadan oynar dir-isen işte sen (16b)

Defterinde olma-: Sahip bulunmamak, tabiatında bulunmamak

Defteriñde degil 'ālem dağı pervāne saña (15b)

Dil vir-: Sevmek, âşık olmak; bir şeyi sevmeye, istemeye veya yapmaya içten yönelmek, eğinmek, meyletmek; düşkün olmak.

Saña dil virdigime hayf peşimān oldum (2b)

Ben saña dil virmişim yazık baña şimden girü (17a)

Dolaba getir-: Aldatmak, oyuna getirmek.

Böyle dūlāba getürdi bizi çarh-ı devvār (22a)

Gönlü düş-: Âşık olmak.

Düşdi bu dīvāne dil sen şeh-i devrānıma (17a)

Gözden düş-: Bir kişi veya şey değerini yitirmek, rağbet görmemek.

Ġarīb-i bī-kesiñ hāli yaman oldu düşüp gözden (18a)

Günâhını al-: Birisi için haksız olarak kötü düşünmek, kuşkulanmak.

Nā-ḥaḳ yire cānā yine sen alma günāhım (9b)

Kanına gir-: Birini öldürmek veya öldürtmek.

Ḳanına girdiñ eyā n'itdi dil-i zār saña (7a)

Uyma eliñ sözüne girme benim ḳanıma (17a)

Gel girme benim ḳanıma Allāh için olsun (19b)

N'eyledim ben girme ḳana ey şeh-i ḥ'ün-ḥār amān (21a)

Ket çal-: Engel olarak güçleştirmek.

Ağyār görüp bu işime çaldı bugün ket (12b)

Kulağına girme-: Söylenilen sözlere önem vermemek, söylenenleri anlamamak, benimsememek

Gūşına girmeye hīç eyledigim āh u efgān (8b)

Yan çiz-: Bir işten kaçmak; verdiği sözden dönmek; yolunu değiştirmek.

Bizi gördükce şitāb ile o yan çizme nedir (4b)

Yerle yeksan ol-: Yerle bir olmak.

Pâyıña düşdüm olup ḥāk ile yeksān eyvāh (21b)

1.3. Şemsî'nin Edebî Kişiliği:

1.3.1. Şemsî'nin Edebî Kişiliğiyle İlgili Kaynaklardaki Bilgi ve Değerlendirmeler: Kaynaklarda şairin şiirleri ve şairliği hakkındaki değerlendirmeler oldukça sınırlıdır. Hatta şairliğinden ziyade musikişinaslığı övülmektedir denilebilir. Nitekim Fatin, “*Mûmâ-ileyh fenn-i musikide mahâreti hüveydâ bir şâir-i nağme-pîrâ olup eş'âr u güftârı zîst ü zîbâ nevinden vâki olmuştur*” demektedir (1996: 246). İbnülemin şair için, “*Değerli bir şair ve musikide mahir imiş. Besteleri zamanımıza kadar gelmemiştir*” ifadelerini kullanmaktadır (İnal 1958: 271).

1.3.2. Şemsî Divanı'nda Adı Geçen Şairler:

1.3.2.1. Sâkıb: Şemsî Divanı'nda bulunan müşterek bir şiirde, Şemsî mahlası haricinde geçen diğer mahlas Sâkıb'dır. XIX. yüzyıla bakıldığında bu mahlası kullanan üç şair bulunmaktadır. Bu şairlerden biri Ahıskalı olup daha ziyade tıp ilmiyle tanınmış bir zat olarak anlatılmaktadır (Aksoyak 2014/1). Diğeri Afyonkarahisar doğumludur, İstanbul'a gelmiştir; ancak Fatin'in belirttiğine göre şiirleriyle tanınan birisi değildir (Erdoğan, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü [TEİS] 2014). Son isim ise Şemsî Divanı'nda bahsi geçen şair Sâkıb Mustafa Efendi olmalıdır. Aksoyak (2014/2) bu şair hakkında şu bilgileri verir: “*Enderunludur. Ankara'da doğdu. Gençliğinde İstanbul'a geldi. 1217/1802 yılında Enderun-ı Hümayun ağaları zümresine katıldı. Yirmi seneden fazla sarayda kaldıktan sonra bir miktar maaş bağlandı. 1258/1852 yılında vefat etti. Fatîn Efendi şairi tanıdığından genç yaşta idi. Fatîn Efendi şairin şarkılarını över*”. Şairin hayatından da anlaşılabileceği üzere Şemsî ve Sâkıb aynı yıllarda Enderun'da eğitim görmüş ve sarayda hizmet vermiş olmalıdırlar. Ancak yine de Sâkıb'ın Fatin'deki gazelinden başka bir manzumesi elde bulunmadığından kesin olarak bir şey söylemek mümkün değildir. Ancak yer ve zaman uyumu göz önünde tutulursa, Şemsî'nin müşterek şiir söylediği Sâkıb'ın bu şair olması kuvvetle muhtemel görünmektedir.

1.3.2.2. Fehîm-i Kadîm: Şemsî Divanı'nda üçüncü sırada yer alan tesdîs, Fehîm-i Kadîm'in Divan'ında yer alan 4. terkîb-bendinin 2. bendinin;

Rûy-ı dil gösterüp itdiñ beni çün dîvâne
Olduñ ey âhu-yı vahşî giderek bîgâne (Üzgör 1991: 266)

şeklindeki 5. beytinin tazminiyle oluşturulmuştur. Yine Şemsî Divanı'nda 4. sırada bulunan tesdîs de Fehîm'in 4. terkîb-bendinin 4. bendinin 5. beytidir (Üzgör 1991: 266). Türk edebiyatının ünlü şimâllarından ve asıl adı “*Mustafa Fehîm*” olan şair, oldukça kısa bir hayat sürmüş, sıtma veyahut vebadan dolayı 1647 (Şentürk ve Kartal 2014: 440) yılında vefat etmiştir. Kısa hayatına beş eser sığdırabilen şair, aynı zamanda Sebk-i Hindî'nin de önde gelen isimlerinden biri olmayı başarmıştır.

1.3.2.3. Nûrî: Şemsî Divanı'nda 8. sırada yer alan tahmis, Halil Nûrî'nin Divan'ında 276. sırada yer alan

Sende yok hic eşer-i bûy-ı vefâ âh ki âh
Çekdiğim ey gül-i ter oldı hebâ âh ki âh (Güler 2009: 345-346)

matlı gazel temel alınarak oluşturulmuştur. Nâilî Abdullah Paşa'nın torunu olan Halil Nûrî, kâtiplikten başlayarak çeşitli derecelerde görevler yapmış, vak'a-nüvîs iken 1799 yılında vefat etmiştir (Güler, Türk Edebiyatı İsimleri Sözlüğü [TEİS] 2013).

1.3.2.4. Âgâh: Şemsî Divanı'nda dokuzuncu sırada yer alan tesdîs, Âgâh'ın;

Fürkât demidür ey dil-i nālân ne turursın
Kāruñ mı degül nāle vü efğân ne turursın (Akpınar 2012: 235)

beytinden hareketle yazılmıştır. XVII. yüzyıl şairlerinden Âgâh'ın asıl adı Mehmed Bulak'tır. (Akpınar 2012: 12). Diyarbakır'da vefat eden şairin hem *Türkçe* hem de *Farsça Divanı* bulunmaktadır.

1.3.2.5. Nahîfî: *Şemsî Divanı*'nda 10. sırada yer alan tesdîs, Nahîfî'nin

N'eyledim n'eyledim ey dilber-i mekkâr saña
'Âşık oldum ise ben 'aşkla nâ-çâr saña (Aypay 1992: 36)

beytinden hareketle yazılmıştır. Şairin asıl adı Mehmed Süleyman'dır. Nahîfî'nin *Türkçe Divanı* ve manzum *Mesnevî Tercümesi* başta olmak üzere 25 eseri bulunmaktadır (Aypay 1992: 10-15).

1.3.2.6. Dâniş: Şemsî'nin şiirleri içinde bulunan 11. manzume bir tesdistir. Manzumede bent sonlarında tekrar edilen

Tevbe tevbe eger itdimse begim cürm ü haṭā
Ben kulum sen şehe lâyıḳ olan iḥsân u 'atā

beytinin Dâniş'a ait olduğu

Şemsî Dâniş gibi ol mâha didi sulṭânım

dizesinden anlaşılmaktadır. Ancak bu Dâniş'in kim olduğu net olarak belli değildir. Türk edebiyatında bu mahlasla şiir söyleyen on civarında şair bulunmakta ise de (Tuman 2001: 270-272; http://www.turkedebiyatilisimleri-sozlugu.com/index.php?sayfa=arama_sonuc&detayli_arama=1&M_AD=Dani%C5%9F&M_ESERLERI=&M_DOGUM_YERI=&M_DOGUM=&M_OLUM=&M_MESLEK=&M_YAZAR= ET: 21.05.2019) bunlar içinde divanı olan üç şair dikkati çekmektedir: Safiye Sultan-zâde Dâniş Mehmed (ö. 1837), Dâniş Mîr Mehmed (ö. 1830) ve Dâniş Süleyman Bey (ö. 1775-1776). Bunlardan Safiye Sultan-zâde Dâniş'in divanı henüz bulunamamıştır (Gülbüz, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü [TEİS] 2013). Mîr Mehmed ve Süleyman Dâniş'in divanları da taranmış ancak ilgili manzumeye rastlanamamıştır (Özavar 1993; Birgören 2004). Yalnız Şemsî'nin şiirlerinin de içinde bulunduğu ve bir şiir mecmuası niteliğindeki yazmada kayıtlı Dâniş mahlaslı bir terkîb-bende (24b-25a) Süleyman Dâniş'in *Divan*'ında rastlanmıştır (Birgören 2004: 227-233). Bu bakımdan ilgili beytin de Süleyman Dâniş'e ait olma ihtimali kuvvetlenmekte ise de şimdilik bu konuda kesin bir ifade kullanmak doğru değildir.

1.3.2.7. Hoca Neş'et: *Şemsî Divanı*'nda 15. sırada yer alan tahmis, Hoca Neş'et'in

Ben ḥabâb-ı baḥr-ı 'aşḳam kâr u bârum sorma hîç
Mevce-i gird-âb-ı şevḳam rûzgârum sorma hîç (Genç 1998: 331)

beytiyle başlayan gazelinden hareketle oluşturulmuştur. XVIII. yüzyıl şairi olan Hoca Neş'et'in asıl adı, Süleyman'dır. Farsça hocalığı yapması ve çevresindeki şairlere mahlas vermesiyle tanınan şairin *Divanı*'nın yanında altı eseri daha bulunmaktadır (Genç 2003).

2. DÎVÂN-I ŞEMSÎ'DEN ÖRNEKLER

Terci'-Bend-i Mu'aşşer

[fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilün]

- 1 Ey beni derd ü belāya düşüren gonçe-i nāz
Eyledim çāk-i girībān ile ben 'arz-ı niyāz
Niçe bir āteş-i 'aşkıñla idem sūz u güdāz
Baña hicrān idüp ağıyār ile olduñ dem-sāz
İtmediñ murğ-i dili ey gül-i ter mahrem-i rāz
Beni ğamz itdi nihāyet o rakīb-i ğammāz
Eylediñ derd ü elemle dil-i zārım hem-rāz
Bāl ü per yok ki ide murğ-i dil ey meh pervāz
Beni ferdāya şalup ğayrıya itdiñ i 'zāz
Derd ile āh u fiğān itmedeyim dūr u dırāz
Şerer-i 'aşkıñ ile yandı ħarāb oldu felek
Çekeyim pādişehim miḥnet ü ğam niçeye dek

- 2 Eylediñ luṭf u keremle beni evvel meftūn
Soñra iḥsān ile a' dāları itdiñ memnūn
Eylediñ cevri ü cefāyı baña ey şūḥ füzūn
Rūz u şeb ağılamadan hūznle çeşmim pūr-ḥūn
Bahır-i 'aşkıñda gözüm yaşını itdiñ Ceyḥūn
Āteş-i hicr [ü] firāk itdi beni zār u zebūn
İtdigin derd ü ezā oldu baña dāğ-ı derūn
Cevri ile bu dil-i aḥzānımı kıldiñ maḥzūn
Tīg-ı ḥūn-rīz-i ğamıñ kıldı şehā bağırimi ḥūn
Düşüp 'aşkıñ ile şahrālara oldum mecnūn
Şerer-i 'aşkıñ ile yandı ħarāb oldu felek
Çekeyüm pādişehim miḥnet ü ğam niçeye dek

- 3 Bu dil 'āşık olalı sen şeh-i 'ālī-şāna
Eylediñ 'aql-ı perīşānım alup dīvāne
Kaşd ider ḥançer-i bī-dādıñ efendim cāna
Her zamān girmede şemşīr-i nigāhıñ kana
Şan'atıñ cevri ü cefā itme midir insāna
Dinleyüp ḥāl-i dili şanma şaḥın efsāne
Gözümüñ yaşını döndürdüñ eyā tūfāna
Kıldı bī-çāre dili cevri ü ğamıñ vīrāna
Rāh-ı 'aşkıñda kodum cān u serim meydāna
Olduñ ey gonçe-femim şimdi baña bīgāne
Şerer-i 'aşkıñ ile yandı ħarāb oldu felek

Çekeyim pâdişehim miḥnet ü ğam niçeye dek

- 4 Bî-mürüvvet dil-i bî-zâra bu âzâr nedir
Beni ihlâke sebeb çeşm-i cefâkâr nedir
Dili ber-dâr iden ol zülf-i siyeh-kâr nedir
Baña her demde seniñ itdigiñ ey yâr nedir
‘Âşık-ı dil-şodene söyle bu etvâr nedir
Beni dil-ḥaste iden dîde-i bîmâr nedir
Günde biñ kana giren ğamze-i ḥûn-ḥ̣âr nedir
Zehr ile eyledigiñ derdime tîmâr nedir
Yine hicrâna sebeb ey yüzi gül-zâr nedir
Dâmen-i nâziki tutmuş bu kadar ḥâr nedir
Şerer-i ‘aşkı ile yandı ḥarâb oldu felek
Çekeyim pâdişehim miḥnet ü ğam niçeye dek
- 5 Câna kâr itdi amân eyledigiñ cevır ü cefâ
Görmedim âh ile zâr eylemeden rûy-ı şafâ
Cürmümi söyle benim n’eyledim ey cılve-nümâ
Uyup a‘dâlara bî-hûde sitem itme baña
Merḥamet eyle şehâ çekmedeyim derd ü belâ
Ey cefâ-cû bulamaz derdime Lokmân devâ
Yeter ey yâr yeter çekdigimiz derd ü ezâ
Seni âgâh ide ḥâlimden efendim Mevlâ
Cân u ser virmiş iken **Şemsî**-i nâlende saña
Bir pula geçmedi hiç çekdigimiz oldu hebâ
Şerer-i ‘aşkı ile yandı ḥarâb oldu felek
Çekeyim pâdişehim miḥnet ü ğam niçeye dek (1b-2a)

Terkîb-Bend

[fe ‘ilâtün/fe ‘ilâtün/fe ‘ilâtün/fe ‘ilün]

- 1 Saña lâyıķ mı begim ğayra varup yâr olmak
Baña geldikce hemân yâr-ı sitem-kâr olmak
Bu revâ mı ki yine derd ile dil-zâr olmak
Rûz u şeb ‘aşkıñ ile böyle dil-âzâr olmak
Ya mürüvvet bu mıdır baña cefâ-kâr olmak
Cevr ü âzâr-ı ğamıñla daḥi nâ-çâr olmak
Tâ seḥer fikr-i ḥayâliñ ile bîdâr olmak
Dem-be-dem nâr-ı firâkıñ ile ğam-ḥ̣âr olmak
Yağdıñ âteşlere bu sînemi inşâf eyle
‘Âşık-ı zâra n’olursun biraz elṭâf eyle
- 2 Derd-i ‘aşkıñla şehâ zâr u perîşân oldum

Mihnetiñle daħi ey meh yine nālān oldum
Nār-ı hasretle yanup şevkle sūzān oldum
Bildi ‘ālem ki seniñ hūsnūñe hayrān oldum
Qalbimi zulm ile yıkdıñ hele vīrān oldum
Āh u zārıñla eyā ben daħi giryān oldum
Merhametlü şanup ah bende-i cānān oldum
Saña dil virdigime hayf peşimān oldum
Eylediñ gayra fedā ‘āşık-ı nā-kāmıñı āh
Nāfile eylemişim rāhıñā ‘ömrüm kūtāh

3 Bend-i gīsūñı benim tavkıma mu‘tād itdiñ
Bu sitem-gerligi sen bende nev icād itdiñ
Āh yine bu dil-i vīrānımı ber-bād itdiñ
Baña nisbet ile düşmenlerimi şād itdiñ
İrmedim vaşlıñā eyvāh beni nā-şād itdiñ
Dem-be-dem kārımı bülbul gibi feryād itdiñ
Kūh-sār-ı ğamıñā bendeñi Ferhād itdiñ
Birbirinden giderek cevriñi müzdād itdiñ
Böyle de cevri ü cefā eylemege n’oldı sebeb
Her nigāhıñ ise itmekde baña hışm u ğazab

4 Baña evvel ne idi eyledigiñ luṭf u kerem
Bī-sebeb söyle nedir şimdi bu āzār u sitem
Ġayra i‘zāz idesin bendeñe biñ dürlü elem
Baña maḥşūş mıdır āyā bu kadar hūznle ğam
İtmediñ bezmimize bir gicecik ‘atf-ı kadem
Bu kadar cevri taḥammül mi ider hīç ādem
İtme kurbānıñ olam rūyuñı gel nā-maḥrem
Saña mecbūr olalı olmadı göñlüm hurrem
Ey perī ‘āşıkā şefkat ne imiş bilmezsin
‘Aşık u sevdā-yı maḥabbet ne imiş bilmezsin

5 İrmedim vaşlıñā ey şūḥ-ı sitem-kār eyvāh
Ḥasret ü firḳate şaldıñ dil-i nā-çārımı āh
Yandı ‘āşıkıñla tenim eyle mürüvvet ey māh
Yeter ey yār yeter yād ile olduñ hem-rāh
Nice tutmaz seni bu āh-ı derūn-ı cān-ğāh
Eyledim yoluñā cān naḳdini ben gerçi tebāh
Şemsi’niñ ḥāl-i perīşānına gel eyle nigāh
Çekdigim derd ü ezāyı bilür ancak Allāh
Ağladup ḥasret ile ‘āşık-ı nā-çār itdiñ
Tā seḫer kārımı hep girye ile zār itdiñ (2b-3a)

Tesdis⁴

[fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilün]

- 1 Niçe bir āh idem ey āfet-i hūnī-meşreb
Yok mı inşāf u mürüvvet dil-i sahtında 'aceb
Cāna kār itdi yiter çekdigimiz bunca ta'ab
Bezm-i gülşende şafā eyler iken leb-ber-leb
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedir n'oldı sebeb
Āşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu gāzab
- 2 Dil-i senginiñe hiç eylemedi āhım eşer
Kıldı hūn-riz-i nigāhıñ ten-i bīmāra güzër
Kim bu rütbe elem ü derd ü gāmı böyle çeker
Şarılıp yatur iken sen mehe şeb tā-seher
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedir n'oldı sebeb
Āşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu gāzab
- 3 Nedir ağıyār ile maḥfice şehā gezme nedir
Bizi gördükce şitāb ile o yan çizme nedir
Tavr-ı bīgāne gibi sahte edā düzme nedir
Kat'-ı ülfet ile bu rişte-i cān üzme nedir
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedir n'oldı sebeb
Āşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu gāzab
- 4 Ğayrıya va'd-i kerīmiñde maḥabbet yoğ-idi
Evc-i rif'atde idiñ kūy-ı mezellet yoğ-idi
Baña nisbet ile a'dālara rağbet yoğ-idi
Evvel ülfetdeñe tā böyle eziyyet yoğ-idi
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedür n'oldı sebeb
Āşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu gāzab
- 5 'Ayš u nūş itdigimiz demleri ey nūr-ı başār
Unudup şimdi bizi sen ne ararsın ne şorar
İtmediñ ḥāl-i dil-i zārıma bir kerre nazar
Bizle ülfet ideli geldi mi ey şūḥ zarar
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedür n'oldı sebeb
Āşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu gāzab
- 6 Ey büt-i pā-zede-i leşker-i ālüfte-meniş
N'olsun üftādeye bu nāz u edālarla reviş
Baña biñ dürlü cefā eyleyüp āherle seviş
Saña derdim der-iken n'ola şitābāne gidiş
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedür n'oldı sebeb

⁴ Tesdis edilen beyit Fehîm-i Kadîm'e aittir. Bk. Üzgör 1991: 266.

Âşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu ğazab

- 7 Emdirüp kec-revine bezm-i ıtarab-zāde fesi
Göricek **Şemsi** bile kıldı fedā varsa nesi
Aña maḥşūş idi evvel daḥi vuşlat ğicesi
Saña derdim diyecek der[i]diñ ‘uzlet nefesi
Şimdi kurbānuñ olam söyle nedür n’oldı sebeb
Âşinā-yı ezeliye bu tecāhül bu ğazab (3b-4b)

Müseddes

[fe ‘ilātün/fe ‘ilātün/fe ‘ilātün/fe ‘ilün]

- 1 Ey perī kār-ı dilim nāle vü efġān olsun
Dīdeden ḥūn-ı ciger yoluña rīzān olsun
Tā-seḥer derd ile dil zār u perīşān olsun
Yansın āteşle diliñ ḥānesi vīrān olsun
Rāh-ı ‘aşkıñda göñül cān ile kurbān olsun
Bu dü çeşmimden akan eşk-i terim kıan olsun
- 2 Baña gösterme feraḥ cevriñi müzdād eyle
Benim ey meh daḥi düşmenlerimi şād eyle
Bend-i zülfüñi benim tavkıma mu‘tād eyle
Tīġ-ı cevriñ ile bu sīnemi ber-bād eyle
Rāh-ı ‘aşkıñda göñül cān ile kurbān olsun
Bu dü çeşmimden akan eşk-i terim kıan olsun
- 3 Rūz u şeb āteş-i ‘aşkıñ ile nā-çār olayım
Görmeyem vechiñi ben ḥasret-i dīdār olayım
Ġayrı şimden girü her derd ü ġama yār olayım
Hüzle ağlayayım tā-be-seḥer zār olayım
Rāh-ı ‘aşkıñda göñül cān ile kurbān olsun
Bu dü çeşmimden akan eşk-i terim kıan olsun
- 4 Neş’e-i zevķim olan rüy-ı şafādan geçdim
‘Āşıkā eyledigin mihr ü vefādan geçdim
Pür-ġazab itdigin ol nāz u edādan geçdim
Derdimi eyle ziyād öyle devādan geçdim
Rāh-ı ‘aşkıñda göñül cān ile kurbān olsun
Bu dü çeşmimden akan eşk-i terim kıan olsun
- 5 Derd ile **Şemsi** gibi ey peri ben giryānım
Āteş-i ‘aşkıña yansın bu dil-i sūzānım
Sen bana itme vefā eyle cefā sultānım
Tende hīç kalmasın [a] pādişehim dermānım

*Rāh-ı ‘aşkıñda gönül cān ile kurbān olsun
Bu dü çeşmimden akan eşk-i terim kan olsun (4b-5a)*

Muhammes

[mef‘ülü/mefā‘ilü/mefā‘ilü/fe‘ülün]

- 1 İklīm-i tene kılma sefer kalmadı şabrım
İt luṭf u kerem zerre kadar kalmadı şabrım
Gel cān u dili itme heder kalmadı şabrım
Ey şüh-ı cefā gayrı yeter kalmadı şabrım
Cevr ü elemi itme yeter kalmadı şabrım
- 2 Yanmış iken ‘aşkıñ ile āteşlere bu ten
Ağyāra telaṭṭufla nigh eyleme dirken
Her demde saña böyle niyāz eyler iken ben
Hiç merḥamet itmezsin eyā pādişehim sen
Bükdi belimi bunca keder kalmadı şabrım
- 3 Ey şüh-ı cihān bende saña ‘aşık-ı ferdim
Miḥnet-keşenim ehl-i ğamım derd ile hem-dem
Ḥandān olayım bir nigh it ey gül-i ḥurrem
Ağlatmadasın ḥasret ile bendeñi her dem
Āhımdan amān eyle hāzer kalmadı şabrım
- 4 Hep āh u fiğāndır güzelim hicre kārım
Geçdi ğam-ı ‘aşkıñla seniñ leyl ü nehārım
Ferdālara şaldıñ dil-i nā-şādımı yārım
Bu gūşe-i firkatde benim nāle vü zārım
Bir gün saña te’şir ider kalmadı şabrım
- 5 Emriñ ne ise ‘aşkıñım kıl baña fermān
Luṭf u keremi düşmene gel eyleme şāyān
Rāḥat yüzi ben görmedim ey şeh daḥi bir an
Olmaz bu kadar cevır ü ğama toğrısı dermān
Kıl **Şemsî**’ye bir kerre nāzar kalmadı şabrım (5b-6a)

Tahmīs⁵

[fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilātün/fe‘ilün]

- 1 Görmedim ağlamadan zevk ü şafā āh ki āh
İtmedesin baña her demde ezā āh ki āh
Beni ağyāra fedā itdiñ eyā āh ki āh
Sende yok hīç eşer būy-ı vefā āh ki āh

⁵ Tahmis edilen gazel Halil Nuri Divani’nda bulunmaktadır. Bk. (Güler 2009: 345-346).

Çekdiğim ey gül-i ter oldu hebā āh ki āh

- 2 İtmediñ hāl-i perīşānıma bir kerre nigāh
Ġayrılarla yiter ey meh yiter olduñ hem-rāh
Günde biñ dürlü ġazab itmedesin sen ey şāh
Bir nefes rāhat-ı dil görmedim eyvāh eyvāh
Kalmadı itmedigin cevri ü cefā āh ki āh
- 3 Rūz u şeb hicriñ ile pādişehim kārımı gör
Nice kıan aġlamada çeşm-i dil-i zārımı gör
Ne hākāretler ider gel hele aġyārımı gör
Rūzgārıñ sitemin añma baña yārımı gör
Cevri itmekde bütün dehre şala āh ki āh
- 4 Bende miñnet ile her derd ü ġama hem-rāhım
Bu kıadar cevri taħammül idemem ey māhım
Gel helāk itme beni tıġ-ı ġamıñla şāhım
Kıapladı mihr ü mehi dūd-ı siyāh-ı āhım
Şıve-i mihr [ü] vefā böyle mi yā āh ki āh
- 5 Ol mehiñ ‘āşık-ı nā-çārına yokdur rahmi
Luţfı aġyāra ider bendesine hep cevri
Bu kıadar nāza taħammül idemem ey **Şemsī**
Dūde-i āhla yazdıķda bu şı ‘ri Nūrī
Didiler hāliline cümle şu ‘arā āh ki āh (6a)

Tesdis⁶

[fe ‘ilātün/fe ‘ilātün/fe ‘ilātün/fe ‘ilün]

- 1 Beni öldürdi ġamıñ söylemedim yār saña
Korķarım āh-ı dilim bir ġün ider kār saña
Ben niyāz itmiş iken ey şeh-i hūn-h‘ār saña
Kıanına girdiñ eyā n’itdi dil-i zār saña
N’eyledim n’eyledim ey dilber-i mekkār saña
‘Āşık oldum ise ben ‘aşık ile nā-çār saña
- 2 Baña her demde ezā itmedesin yok şefkat
Bilmiyorsun ne imiş ‘āşık ile ünsiyyet
Bu tabī‘at ile sen bil ki çekersin zaħmet
Cürmümi söyle neden oldu sezā bu miñnet
N’eyledim n’eyledim ey dilber-i mekkār saña
‘Āşık oldum ise ben ‘aşıkla nā-çār saña

⁶ Tesdis edilen beyit Süleyman Nahifi’ye aittir. Bk. (Aypay 1992: 36).

- 3 Rûz u şeb ağlamadan eylemedi dil ârām
Baña vaḥşîlik idüp gayrılara olduñ rām
Cümle ‘âlem gülerek zevk ile itdi bayrām
Baña hicrân idüp rûy-ı şafâ oldu ḥarām
N’eyledim n’eyledim ey dilber-i mekkâr saña
‘Âşık oldum ise ben ‘aşk ile nâ-çâr saña
- 4 Âteş-i hicriñe yandı dil-i zâr oldu kebâb
Tâ seher miḥnet ile dîdeme hîç girmedî ḥ’âb
Yine cevır itmedesin bir kez eyâ eyle hicâb
İtdigin kahrı baña eyleme mümkün mi ḥisâb
N’eyledim n’eyledim ey dilber-i mekkâr saña
‘Âşık oldum ise ben ‘aşk ile nâ-çâr saña
- 5 Baş koyup dizine seyr eyler iken rûy-ı cemâl
Şimdi ol zevk ü şafâ baña ḥayâl oldu ḥayâl
Kalmadı ḥasretini çekmege bu tende mecâl
Eyledi **Şemsî** Naḥîfî gibi ol mâha su’âl
N’eyledim n’eyledim ey dilber-i mekkâr saña
‘Âşık oldum ise ben ‘aşk ile nâ-çâr saña (7a-7b)

Murabba‘

[mef‘ûlü/mefâ‘îlü/mefâ‘îlü/fe‘ûlün]

- 1 Cânâ hele bu hicr-i ğamıñ cânıma geçdi
Âzâr u sitem tâ dil-i vîrânıma geçdi
Tîr-i müjeler sîne-i süzânıma geçdi
Âğyâr-ı bed-endîş beni sulṭânıma geçdi
- 2 Bu rütbede cevır öğredeni ben de bilirim
Her demde saña ğamz ideni ben de bilirim
Benden de seni dūr ideni ben de bilirim
Âğyâr-ı bed-endîş beni sulṭânıma geçdi
- 3 ‘Aşkıñ ile ben rûz u şeb âteşlere düşdüm
Günden güne hicriñ ile sevdâlara düşdüm
Bîġâne ile ben daḥi ğavġâlara düşdüm
Âğyâr-ı bed-endîş beni sulṭânıma geçdi
- 4 Cürmim ne ise gayrı benim ‘afv it efendim
Kayd itdiñ ise deftere gel maḥv it efendim
Bir kerre n’olur cürmümi sen sehv it efendim
Âğyâr-ı bed-endîş beni sulṭânıma geçdi

- 5 Nā-ḥaḳ yire cānā yine sen alma günāhım
Gūş itme şaḳın ğayrılarıñ sözini şāhım
A ‘dāya uyup itme fedā **Şemsi**’[y]i māhım
Ağyār-ı bed-endīş beni sultānıma geçdi (9a-9b)

Tahmīs⁷

[fā ‘ilātün/fā ‘ilātün/fā ‘ilātün/fā ‘ilün]

- 1 Sīne pür-dāğ-ı ğamam ben ḥāl-i zārım şorma hīç
Derd-i ‘aşkıñla yanarım gel şerārım şorma hīç
Dīdeden dökdiğim eşk-i bī-ḳarārım şorma hīç
Ben ḥabāb-ı baḥr-i ‘aşḳam kār u bārım şorma hīç
Mevce-i girdāb-ı şevḳem rūzgārım şorma hīç
- 2 Kāfır olsa rahm ider böyle perīşān ḥālīme
Ḳaldılar ḥayretde hep ‘uşşāḳ-ı nālān ḥālīme
Ey gül-i nāz yalıñız bülbul mi giryān ḥālīme
Şem ‘-i bezm-i vuşlatam pervāne sūzān ḥālīme
Sūzişim besdir saña ḥāk-i mezārım şorma hīç
- 3 Sāğar-ı mey şunalı la ‘l-i lebiñ maḥmūruñum
‘Aşḳ u sevdā-yı maḥabbetle ṭolu ma ‘mūruñum
Ḳays-veş dillerde ey Leylī-veşim meşhūruñum
Eyle inşāf u mürüvvet n ‘işleyem mecbūruñum
Lāubālī ‘aşıḳam ben ihtiyārım şorma hīç
- 4 Gelmemiş dünyā[ya] aşlā sen gibi bir daḥı merd
Eylemem şekvā efendim olsa da biñ dürlü derd
Pek güzelsin bī-bedelsin meh-likāsın şāh-ı ferd
Eyledi iksīr-i ‘aşkıñ ḳalbi şāfī rūy-zerd
Sikke-dār-ı şāh-ı ‘aşḳam gel ‘ayārım şorma hīç
- 5 Dīdeden yaş dökmege bu gönölümüñ var medḥali
Şemsi ‘aşkıñla seniñ āyīne-veş oldu celī
Çok mı ğarḳ eyler ise dünyāyı bu çeşmim seli
Neş ‘etā yektā-dür-i deryā-yı feyzim ben velī
Çār-sū-yı ‘ālem içre i ‘tibārım şorma hīç (9b)

Gazeller

[mef‘ūlü/mefāilü/mefā ‘ilü/fe ‘ülün]

⁷ Tahmis edilen gazel Hoca Neş‘et’e aittir. Bk. (Genç 1998: 331).

1. Şaldıñ dil-i miñnet-keşimi firķate cānā
Tāķat mi gelir tā bu ķadar ķasrete cānā
2. Ben n'eyledim ey şeh saña kim hicrle dā'im
Şāyeste idersin beni sen miñnete cānā
3. Pervāne gibi şem'-i ruķa yanmış iken dil
Sūzān idüp ķoşmadasın zaķmete cānā
4. Her derd ü ğamı bende-i nā-ķāra idersin
Aġyārı sezā eylediñ ol şefķate cānā
5. Bu **Şemsî**-i ğam-ķ'ār gibi derd ile şimdi
Şaldıñ dil-i miñnet-keşimi firķate cānā (10a)

[fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilātün/fe 'ilün]

1. Neler itdiñ neler ey āfet-i mekkār baña
Bir gün āhım benim elbetde ider ķār saña
2. Hāsret-i rüyuñ ile bendeñi nā-şād itdiñ
Hemān aġyāra mıdır ey şeh-i ħün-ķ'ār vefā
3. Rūz u şeb 'aşķla bülbul gibi ķarım āhdır
Görmedi aġlamadan bu dil-i ğam-ķ'ār şafā
4. Benim aġyārımı şād itdiñ eyā pādişehim
Ġayrı yetmez mi 'aceb itdigin ey yār cefā
5. Var ise her ne ķuşūrı yine sen 'afv eyle
Sehvle itdi ise **Şemsî**-i nā-ķār ħaķā (10b)

[mef'ülü/mefāilü/mefā 'ilü/fe 'ilün]

1. 'Aşķıñ ile sevdālara düşdüm yine yā Rab
'Āciz ķulunum eyle devā derdime yā Rab
2. Aġyārım ile eyleme yā Rab beni sırdaş
Esrār-ı dilim eyleme fāş 'āleme yā Rab
3. Tā şubķa ķadar dīdelerimden dökilür ķan
Te'sir-i kerem eyle benim āhıma yā Rab
4. Her demde benem āh idici 'āşık-ı nā-ķār
Hiç yok mı nihāyet 'aceb eġģānıma yā Rab
5. **Şemsî** ķuluñı itme amān 'āleme rüsvā

Güldürme benim düşmenimi hālime yā Rab (11a)

[fā 'ilātün/fā 'ilātün/fā 'ilātün/fā 'ilün]

1. Böyle gaddār olmağa eyle beyān n'oldı sebeb
Hicrle hālīm yaman oldı benim ey pür-ğazab
2. Şanıña lāyık mı şāhım bu dü çeşmim kan dōke
Ġayrı ey zālīm yiter çekdirdiğın bunca ta'ab
3. Yok mı elṭāf u mürüvvet saña mecbūr olana
Luṭfı ağıyāra idersin cevriñ 'uşşāka mı hep
4. Yandı gönlüm şem'ine pervāne-veş ey mäh-rū
Mäh-tāb itdi cihānı rüy-ı rahşānıñ bu şeb
5. Nāz idersin **Şemsi**'ye sen ol niyāz itdikçe āh
Böyle gaddār olmağa eyle beyān n'oldı sebeb (11b)

[fā 'ilātün/fā 'ilātün/fā 'ilātün/fā 'ilün]

1. Dil virüp ey meh saña sīne-figār itmek de güc
'Āşıkıñ cānā seni kendine yār itmek de güc
2. Ben de itsem ārzū ruhsārıñı ey mäh-rū
Ruḥşatıñ olsa daḥi seyr-i 'izār itmek de güc
3. Çıkdı eflāka efendim āh u zārım rüz u şeb
'Āşık-ı āvāreñe şabr u qarār itmek de güc
4. Hiç bu rütbe cevriñe itmem taḥammül gerçi lık
Ben ferāğat eyleyüp terk-i diyār itmek de güc
5. **Şemsi** ey meh rāhıña itse fedā cān u serin
'Āşıkıñ cānā seni kendine yār itmek de güc (12b)

[mef'ülü/mefā'ilü/mefā 'ilü/fe 'ülün]

1. Ey bād-ı şabā serv-i revāndan eşeriñ var
Ey peyk-i şafā ol ruḥ-ı aldan ḥaberiñ var
2. Lebden lebe n'olur getüreydiñ bir içim şu
Ol la'l-i lebiñden bilürem neş'eleriñ var
3. Ol kaşı kemāndan baña söyle ne getürdiñ
Ey tır-i müje bu dil ü cāna güzeriñ var

4. Ol pâdişehiñ ruhları olmuş kızıl elma
Gül-zâr-ı gülünden baña kat kat neleriñ var
5. Nâz eyler iseñ her ne kadar ey şeh-i devrân
Ey kân-ı kerem **Şemsî**'ye bildim nazarıñ var (12b)

- [mefâ 'lün/mefâ 'lün/mefâ 'lün/mefâ 'lün]
1. Cihânda n'eylerim ey serv-i nâzım devleti sensiz
Eger kūyum olursa istemem ben cenneti sensiz
 2. Şehâ bilmez misin sen ki saña mecbūr olaldan ben
Eger hūrī melek gelse idemem şöhet-i sensiz
 3. Benim zevkim seniñledir eger sen olmasañ cānā
Gerek şîr ü şeker olsa çıkar mı lezzeti sensiz
 4. Seniñ gibi dahı cānāneye mālîk olan 'âşık
Cihānıñ dilberi olsa idemez ülfeti sensiz
 5. Benim ey mest-i nâzım **Şemsî**-i zârı bırağdıñ sen
Efendim n'eylesin cām-ı mey ile 'işreti sensiz (14a)

- [mef'ülü/mefâilü/mefâ 'lülü/fe 'ülün]
1. Gel meclise ey meh mey[i] nüş it çağa çağ çağ
Bir rütbede sen 'aşk ile iç ki lağa lağ lağ
 2. Yok mı saña mecbūr olana cür'a-i şefkat
Bir kerre n'olur hālîme cānā bağa bağ bağ
 3. Cānımdan uşandırdı beni nâz u edālar
Sen cān u dilim āteş-i 'aşka yağa yak yak
 4. Hicriñle begim öyle za'îf oldu vücūdum
Bu cism-i nizārım n'ola ölse tağa tağ tağ
 5. **Şemsî** bu hevāyî gāzeli itdi nev-îcād
Devr eyleye meddāh diline bu hağa hağ hağ (14b)

- [mef'ülü/mefâilü/mefâ 'lülü/fe 'ülün]
1. Ey şeh gām-ı hicriñ ile giryān olur 'âşık
Bir nīm tebessüm ile hāndān olur 'âşık
 2. Meclisde eger olsa seniñle yine hem-dem
'İşret idemez vechiñe hayrān olur 'âşık

3. Ey gonçe-dehānım seniñ ol şem‘-i ruḥuñla
Pervāne gibi ‘aşkla sūzān olur ‘āşık
4. Şiddetle nazar eyleme ey ğamzesi ḥūn-rīz
Şemşīr-i nigāhıñ ile vīrān olur ‘āşık
5. Yağmalama gel ‘aqlını sen ḥışm u ğazabla
Zūlfüñ gibi ol demde perīşān olur ‘āşık
6. Fikriñ ile ey şūḥ-ı cihān gūşe-i ğamda
Būlbūl gibi hicrān ile nālān olur ‘āşık
7. Bu Şemsī didi yār bize eyleme cevri
Ey şeh ğam-ı hicriñ ile giryān olur ‘āşık (15a)

[fā ‘ilātūn/fā ‘ilātūn/fā ‘ilātūn/fā ‘ilūn]

1. Var mı gül-zār-ı ṭarabda saña beñzer gül gibi
‘Aks-i ruḥsārıñı gördüm beñzim oldu kül gibi
2. Tā be-key nā-çār olam ben kanda inşāf āh ‘aceb
Āh u zār itmekdeyim tā şubḥa dek būlbūl gibi
3. Ey cefā-pīşe ruḥ-ı alıñı gül gül görelüm⁸
Zūlf-i şeb-būyuñda bir hoş būy var sūnbūl gibi
4. Āteş-i ‘aşkıñla Şemsī ‘anber-āsā yanmada
Ḥāl-i ruḥsārıñ dahı olmış siyeh fūlfūl gibi (15a-15b)

[fā ‘ilātūn/fā ‘ilātūn/fā ‘ilātūn/fā ‘ilūn]

1. Kendiñe bir ‘āşık-ı nā-çār dirsən işte ben
Merḥametlü bir ‘ināyet-kār dirsən işte sen
2. Gūşe-i firkatde ey meh ḥasret-i rūyuñ ile
Ağlayup tā şubḥa dek bīdār dirsən işte ben
3. İstemezsin kimseniñ hiç inkisārın aldığın
Bir ‘adālet şāḥibi ḥūnkār dirsən işte sen
4. Şem‘-i ruḥsārıñ ile her şeb yanup pervāne-veş
Kendini ihlāk iden kim var dir-isen işte ben
5. Cevr ü ğamla ḥāṭırı vīrān olan üftādeniñ

⁸ ‘Gül gül’ ifadesi ‘gel gül’ şeklinde de okunabilir.

Luṭṭla ta‘mîr iden mi‘mâr dirsən işte sen

6. Tâ seher bûlbûl-şıfat ‘aşkıñla efgân itmeden
Tatlı cânından daḥı bî-zâr dirsən işte ben
7. Bir kez inşâf ü mürüvvet itmeyüp her dem baña
Pür-gazab cevır eyleyen ğaddâr dirsən işte sen
8. Bir cevâba iktidârı olmayup ey meh seniñ
Çeşm-i bîmârîñ-ile bîmâr dirsən işte ben
9. Hiç teraḥḥum itmeyüp üftâdeniñ aḥvâline
Bir cefâ-cû âfet-i mekkâr dirsən işte sen
10. Ey saçı leylî seniñ fikr-i ḥayâliñle hemân
Meskeni Mecnûn-veş kühsâr dirsən işte ben
11. Günde yüz biñ âdemiñ nâ-ḥaḳ girersin ḳanına
Bî-mürüvvet ğamzesi ḥûn-ḥûr dirsən işte sen
12. Ey perî zûlf-i perîşânîñ gibi ‘aşkıñ ile
Târumâr olmuş dili ğam-ḥûr dirsən işte ben
13. La‘l-i nâbîñdan seniñ şâhım alınmaz bir cevâb
Her dem istiġnâ iden bir yâr dirsən işte sen
14. Bilsem ‘âşıḳlar içinde cevır ü ğamla zâr olup
Derd ile kim âḥ iden her bâr dirsən işte ben
15. Âḥ u zârım ğuş idüp raḥm itmediñ aşlâ baña
Hiç mürüvvet eylemez dil-dâr dirsən işte sen
16. Ḥasret-i rûyuñ ile ey meh yanup âteşlere
Rûz u şeb ‘aşkıñla pür-efkâr dirsən işte ben
17. Mâhir olduñ ‘âşıḳa nâz itmede ey mâh-rû
Ger bu bâbda çalmadan oynar dir-isen işte sen
18. **Şemsî-i** bîmâr-veş râhiñda cân ihlâk iden
Kendiñe bir ‘âşıḳ-ı nâ-çâr dirsən işte ben (16a-17a)

Na‘t-ı Şerîf

[mefâ‘lün/mefâ‘lün/mefâ‘lün/mefâ‘lün]

1. Seniñ ‘aşkıñ ile ben bî-mecâlim yâ Resûla’llâḥ
Bilür mi kimse senden ğayrı ḥâlim yâ Resûla’llâḥ

2. Tenim 'ișyân ile âlûdedir ey şeh teraḥḥum kıl
Bu fi'limden vücûdum eyle sâlim yâ Resûla'llâh
3. Seniñ vaşf-ı şerîfînden hemân bu maṭlabım her dem
Ki senden hep şefâ'atdır me'âlim yâ Resûla'llâh
4. Baña rûz-ı kıyâmetde eger imdâd idersen sen
Olur her vechle âsân su'âlim yâ Resûla'llâh
5. Bu Şemsî-i güneh-kârîñ ḥaṭâdan ğayrı yok kârı
Bilir mi kimse senden ğayrı ḥâlim yâ Resûla'llâh

Sonuç:

Bugün hâlâ tespit edilip gün yüzüne çıkarılamamış Klasik Türk Edebiyatı eserleri bulunmaktadır. Bu çalışmada da bilinmeyen bir şair olan Şemsî ve *Divanı*'nın tanıtımı yapılmıştır. Asıl adı Şemseddin olan şairin mahlası, Şemsî'dir. Enderun'dan yetişen şair, sarayda sazende ve hanendelik yapmış, daha sonra چراغ edilerek saraydan ayrılmıştır. Kaynaklarda şairlikte vasat; ancak musikide mahir olduğu vurgulanmıştır. Şairin bugün için elde sadece *Divan*'ı bulunmaktadır. Tarafımızdan tespit edilmiş olan bu eser, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde nekty02805/01 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Gayrı mürettep ve sondan eksik olan eser 23 varaktan oluşmaktadır. 82 manzumenin yer aldığı eserdeki musammatlardan şairin Sâkib, Fehîm-i Kadîm, Nûrî, Âgâh, Nahîfî, Dâniş, Hoca Neş'et gibi sanatçıları beğendiği ve takip ettiği anlaşılmaktadır. *Divan*'da tercî-bend, terkîb-bend, musammatlar ve gazeller olmak üzere sınırlı sayıda nazım şekli kullanılmıştır. Eserde bazen nazım şekline, bazen türe göre, bazen de keyfi başlıklandırmalar görülmektedir. Vezin çeşitliliği de sınırlı olan *Divan*'ın 20 manzumesinde, redd-i mısra kullanıldığı belirlenmiştir. Türler açısından da pek zengin olmayan *Divan*'da 2 münacat, 2 naat, 1 şühâne tarzda gazel bulunmaktadır. Geriye kalan 75 manzumede aşk konusu işlenmiştir. Muhteva açısından klasik aşk anlayışı genel olarak devam etmekle birlikte, *Divan*'da kimi manzumelerde zihniyet değişimini gösteren örnekler de bulunmaktadır. Manzumelerin dili oldukça sade ve açıktır. Edebî sanatlar açısından bakıldığında umumiyetle teşbih, mecaz-ı mürsel, iştikak, cinas, tevriye, kinaye, telmih, mübalağa, tekrar, tenasüp sanatlarının kullanıldığı görülmektedir. İncelemenin ardından *Şemsî Divanı*'ndan alınan bazı şiirler örnek olmak üzere yazıya eklenmiştir. Sonuç olarak XIX. yüzyılda yaşamış bir divan şairi ve onun divanı tanıtılıp edebiyat dünyasına kazandırılmıştır.

Kaynakça:

- Âgâh (Semerkândî-i Âmidî) Divanı, (Haz. Şerife Akpınar) T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-Kitap, <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10589,agah-divanipdf.pdf?0> [17.10.2017]
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014/1). "Sâkib, Seyyid Mehmed Sâkib Efendi", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatilisimlersonzugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2733> [06.11.2017]
- Aksoyak, İsmail Hakkı (2014/2). "Sâkib, Mustafa Sâkib", *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyatilisimlersonzugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=2951> [06.11.2017].
- Birgören, Hamdi (2004). *Dâniş Dîvânı İnceleme-Metin*, Ankara: Gazi Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Demirtaş, Yavuz (2009). "XIX. Yüzyıl İstanbul'undaki Sanat ve Müsikî Hayatına Genel Bir Bakış", *İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14/2: 139-156.

- Eliaçık, Muhittin (2014). “Şemsî Şemseddîn Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=4945> (18.12.2016).
- Erdoğan, Mehtap (2014). “Sâkıb, Süleyman Sâkıb”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=5014> (06.11.2017).
- Hâfız Hızır İlyas Ağa (2016). *Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*, (Haz. Ali Şükrü Çoruk), İstanbul: Kitabevi.
- Genç, İlhan (2013). “Neş’et, Hoca Süleyman Neş’et Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=729> (07.11.2017).
- Genç, İlhan (1998). *Hoca Neş’et, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divânının Tenkidli Metni*, İzmir: Kanyılmaz Matbaası.
- Güler, Mehmet (2009). *Halil Nûrî Divanı (Edisyon Kritik-İnceleme)*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Güler, Mehmet (2013). “Nûrî, Halil Nûrî Bey”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=881> (20.05.2019).
- Gürbüz, Mehmet (2013). “Dâniş Mehmed, Safiye Sultân-zâde”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, <http://www.turkedebiyat isimler sozlugu.com/index.php?sayfa=detay&detay=69> (21.05.2019).
- Hâtimetü'l-Eş'âr* (Fatin Tezkiresi), (Haz. Ömer Çifçi), T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı e-Kitap, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55976,fatin-tezkiresi-pdf.pdf?0> (28.10.2017).
- Kolektif (1998). “Şemsî”, *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi*, İstanbul: Dergâh, C. 8, 133.
- Kurnaz, Cemal ve Çeltik, Halil (2013). *Divan Şiiri Şekil Bilgisi*, Ankara: Berikan.
- Mehmed Süreyya (1996). *Sicill-i Osmani*, (Haz. Nuri Akbayan), İstanbul: Tarih Vakfı Yurdu, C. 3.
- Özavar, Süreyya (1993). *Dâniş Mehmed Bey Hayatı, Sanatı ve Divânı*, İstanbul: Marmara Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Saraç, M. A. Yekta (2014). *Klâsik Edebiyat Bilgisi*, İstanbul: Gökkuşbu.
- Şemseddin Sami (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, İstanbul: Çağrı.
- Şemsî, (yazma). *Divan*, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi, Demirbaş Nu.: NECTY02805/01.
- Tuman, M. Nail (2001). *Tuhfe-i Nâilî Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*, (Haz. Cemal Kurnaz ve Mustafa Tatçı), Ankara: Bizim Büro.

Extended Abstract

This study first focuses on Şemsî's life and literary personality, followed by an examination of the ‘Şemsî Divan’ in terms of form and content. Subsequently, selected examples of verse from the unedited and incomplete Şemsî Divan, of which only one copy exists, have been added to the text.

The poet's pen name is Şemsî. As noted at the beginning of the work, on page 1b, ‘Dîvân-ı Şemsî...’, it is also seen that the pen name Şemsî is used in all but three of the 82 poems in the divan. The poet's name is recorded as ‘Şemsî Bey’ in *Hâtimetü'l-Eş'âr* and *Hoş Sadâ*, ‘Şemseddin Bey’ in *Âyine-i Derûn* and *Sicill-i Osmani*, and ‘Şair Şemsî Ağa’ in *Letâif-i Vekâyi-i Enderûniyye*. It is noted that the poet was born in İstanbul and was therefore referred to as ‘Şemsî-i İstanbulî’ (Şemsî of İstanbul), and as ‘Şemsî-i Enderûnî’ (Şemsî of Enderun) because he was educated at Enderun. As can be understood from the name Şemsî-i İstanbulî, the poet was from İstanbul. No information about the poet's date of birth is found in the sources.

However, İbnülemin states that he was ‘around fifty-five years old’ in 1845, the year of his death. Accordingly, the poet must have been born around 1790. Again, as can be understood from the poet being called Şemsî-i Enderûnî, Şemsî received his education at Enderun. Sources agree that he was trained at Enderun and was a saz player and singer.

According to the information provided in *Letâif-i Vekâyî-i Enderûniyye*, Şemsî entered the Enderun before 1824 and served in the Seferli Barracks, first as a çuhadar and later as a çakırsâlân-ı silahdârî. became quite famous for his poetry and saz playing for a time, and on the night of 29 November 1824, he had the opportunity to play the saz and recite poetry in the presence of the sultan. After this, his rank was elevated, but in 1827-1828, he was dismissed from his position as çakırsalan and from the silahdar department. According to İbnülemin, after being dismissed from the Enderun, Şemsî worked as a singer in coffee houses and taverns and died in 1845/1846. There is no information in the sources about where the poet was buried.

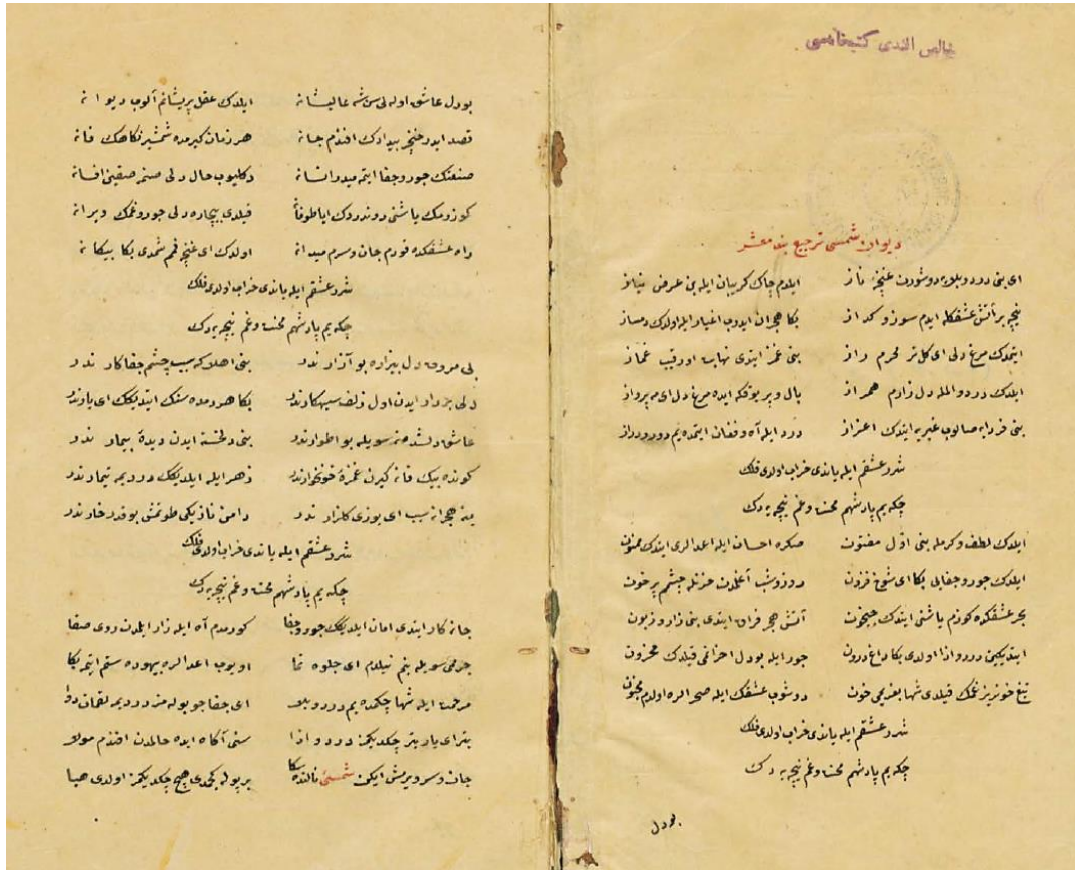
Sources offer very limited assessments of Şemsî's poetry and his role as a poet. In fact, it could be said that his musicality is praised more than his poetry. Today, only the poet's Divan remains. The Divan of Şemsî is currently registered in the catalogue of Istanbul University Library under the inventory number Nekty02805/01. This manuscript, which we have identified, is unbound and incomplete at the end. This manuscript, which is a collection of poems by various poets, has a total of 49 leaves. As stated in the library record, the divan in question ends at 23b. The words in the manuscript, written in rik'a script, are in red. Both the collection and the Şemsî Divan are incomplete at the end. The Şemsî Divan contains a total of 82 poems: 1 tercî-bend, 1 terkîb-bend, 5 tesdis, 2 müseddes, 2 muhammes, 2 tahmîs, 2 murabba, and 67 gazels. These poems, mostly on the theme of love, also include 2 müacat and 2 naat. In addition, religious and Sufi elements are occasionally found in other poems. All of Şemsî's poems are in Turkish, and he used a language and style that can be considered simple in his poetry. Şemsî's poems contain interesting examples that show the change in mentality in Classical Turkish Literature in the 19th century. It is understood that the poet Sâkîb, Fehîm-i Kadîm, Nûrî, Âgâh, Nahîfî, Dâniş, and Hoca Neş'et were among the artists he admired. In the Divan of Şemsî, there is a joint poem by Şemsî and Sakîb, a poet from Ankara who was educated at Enderun. Şemsî has commented on two poems by Fehîm-i Kadîm, one couplet each by Âgâh and Nahîfî, and one ghazal each by Halil Nuri and Hoca Neş'et.

In the Şemsî Divan, two of the poems use syllabic metre, while the remaining 80 poems use aruzzic metre. In the poems written in aruzzic metre, only four patterns from the remel and hezec bahr of aruzzic metre have been used. It can be seen that there are occasional aruzzic flaws in Şemsî's poems. As Şemsî was also a musician, he repeated the lines he liked and wanted to emphasise, bringing the music of the poetry to the fore once again. For this reason, it has been determined that redd-i mısra is used in 20 poems in the Şemsî Divan.

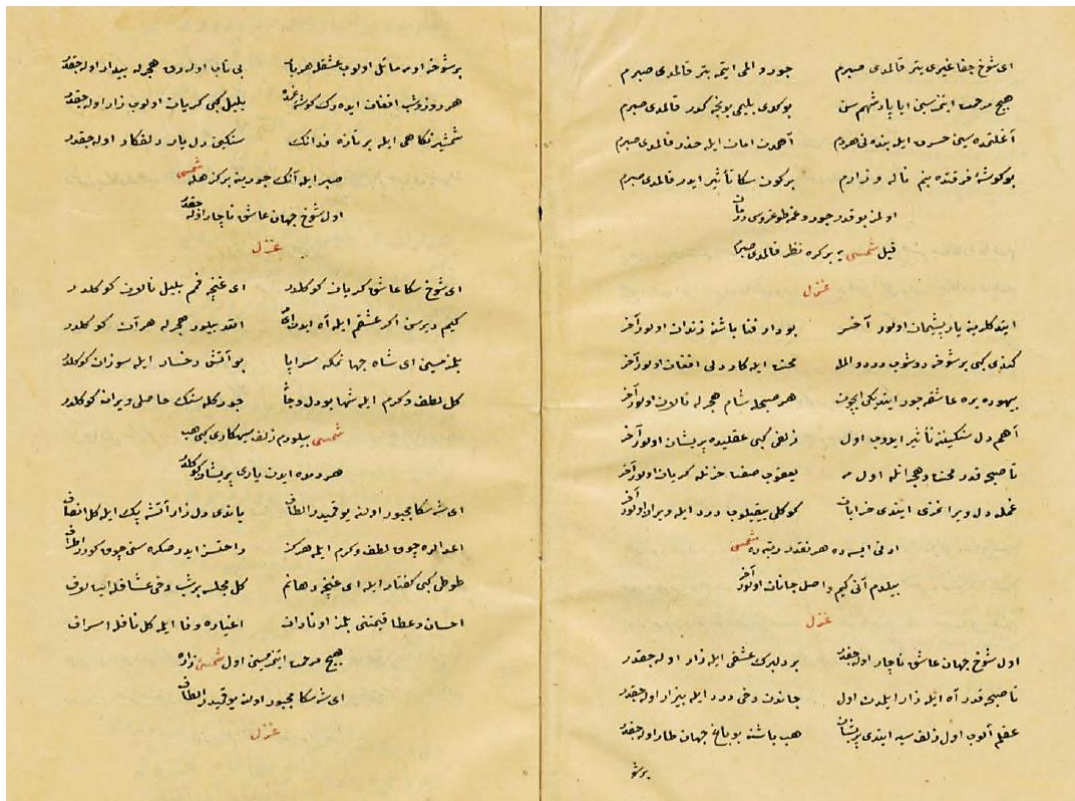
All the poems in the Şemsî Divan are in Turkish, with Arabic and Persian appearing only at the level of words and phrases. Occasionally, there are instances of linguistically heavy, forced expressions. The language of the poems is quite simple and clear. Turkish idioms are frequently used in the work. From the perspective of literary arts, it has been determined that the Divan generally employs the arts of simile, metaphor, derivation, pun, double entendre, allusion, hyperbole, repetition, and analogy.

In addition to these, Şemsî's Divan occasionally depicts a type of lover that differs from the classic Ottoman literary lover. In this context, the poems feature a lover who is tired of his beloved, wants to leave her, complains about her, and regrets loving her.

Following the analysis in the article, some poems from Şemsî's Divan are presented as examples. Thus, a 19th-century divan poet and his divan are introduced and brought to the literary world.

Divan-ı Şemsî, 1b-2a.

Divan-ı Şemsî, 22b-23a.